

POROČILA

KONČNA USODA LITERARNE ZAPUŠČINE MATIJE MURKA, ZLASTI POSNETKOV SRBSKOHRVAŠKIH EPIČNIH PESMI

Vladimir Murko

Matija Murko, ki je umrl v Pragi dne 11. februarja 1952, je zapustil bogato literarno zapuščino. O njej sem pisal pod naslovom: Sudbina literarne ostavštine i fonografskih snimaka srpskohrvatskih epskih pjesama Matije Murka (Narodna umjetnost II, 1963, str. 107—137). Maja Bošković-Stulli pa pod naslovom: Tragom ostavštine Matije Murka v istem časopisu, IV, 1966, str. 285—287.

V svoji oporoki je določil, da pripada korespondenca iz časa do njegovega prihoda v Prago (septembra 1920) Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, vsa ostala, tedaj novejša, pa Narodnemu muzeju v Pragi. NUK je že leta 1949 dobila vso korespondenco do leta 1920, pozneje tudi vso družinsko korespondenco, praški del pa je v Literárnem archivu Národního muzea v Pragi.

Ljubljanski del obsega 9146 pisemskih pošiljk, izvirajočih od 1775 piscev, ki so jih v NUK že pred leti zgledno sortirali in katalogizirali, vendar z izjemo raznih službenih dopisov, poročil, gradiva za kongrese, spričeval in potrdil. Čudno je, da v Ljubljani nisem mogel najti dopisov 58 piscev, ki sem jih vnesel leta 1948 ob urejanju korespondence v svoj (v Ljubljano nedospeli) izkaz, npr. pisem Gabriele Preisove in P. Skoka. V omenjenem članku sem objavil seznam vseh dopisovalcev, katerih pisma so v NUK, obenem s številom ter prvega in zadnjega leta njihovih dopisov.

Praški del je deloma razviden iz knjižnice Jugoslavica v Literárním archivu Národního muzea v Praze (uredil František Batha, Praga 1957), deloma iz knjižnice z istim naslovom in dodatkom Dopňky, uredil isti, Praga 1962. V obeh zvezkih je več podatkov, zanimivih za naše literarne zgodovinarje, npr. fragment Prešernovega rokopisa Zdravljice, 39 strani obsegajoči rokopis Levčeve razprave: Odlični pesniki in pisatelji slovenski. Dr. Franc Preširen, razni rokopisi Jana Lega, zlasti o Levstikovem življenjepisu; sicer pa je v prvem delu naveden seznam jugoslovanskih korespondentov M. Murku in njegovih dopisov češkoslovaškim dopisovalcem, vendar le do črke K. V drugem delu je vsebovana korespondenca za vse začetne črke dopisovalcev.

Pregled vse literarne zapuščine vsebuje spis: Literární archiv Národního muzea v Praze: Literární pozustalost č. 49 o: MATIJA MURKO

(1861—1952), obdelal Jan Wagner, Praha 1963 (str. 41). Seznam obsega 4729 dopisov, izvirajočih od 1076 korespondentov-posameznikov, 390 dopisov, izvirajočih od 36 »korporacij«, ki pa obsega le večje celote (»vetši celky«), torej skupaj 5119 dobljenih dopisov, poleg tega pa še 173 pisem, odposlanih 86 naslovljencem. Med korporacijami so zastopane iz Jugoslavije ministrstvo za prosveto v Beogradu, iz Ljubljane Glasbena matica, Narodna galerija, Slovenska matica, Znanstveno društvo za humanistične vede, iz Maribora Zgodovinsko društvo, iz Ptuja Muzejsko društvo, iz Zagreba Jugoslovanska akademija. Sicer so v tej rubriki vsebovane tudi razne založbe.

Skupno je tu naštetih 5292 dopisov, kar je znatno manj, kakor je znašal seznam očetovega sodelavca dr. Miroslava Laiskeja, izdelan leta 1953 (gl. naš članek v NU 1963, str. 110—111), ki je obsegal natančno 10.000 dopisov, namreč 9538 pisem z določenimi odpošiljatelji, medtem ko jih 492 ni mogel določiti. Nekaj manjkajočih dopisov bi vsekakor bilo od »korporacij« z manjšim številom dopisov. Sicer vsebuje Wagnerjev seznam še rokopise, manjše članke, govore po radiu, predavanja in uvodne govore na prireditvah, razno gradivo.

Vsa korespondenca, tako ljubljanska kot praška, vsebuje vsekakor obilo gradiva za našo in tujo slavistiko v najširšem pomenu besede, kulturno in politično zgodovino, in bi zaradi zvez M. Murka z znanstveniki iz najrazličnejših držav mogla dajati bogato gradivo za študij teh strok in njihovega razvoja v času od leta 1890 do 1952. Nekaj te korespondence je bilo že objavljene in se oglašajo interesenti, ki bi želeli izdati korespondenco raznih učenjakov z M. Murkom. Tudi za slovenske in druge jugoslovanske literarne zgodovinarje, etnografe in jezikoslovce bi se našlo marsikaj zanimivega.

Bolj žalostna je zgodovina gradiva o srbskohrvaških epičnih pesmih, ki jih je M. Murko preučeval v edino primernem okolju na terenu, in sicer že na stara leta (1924, 1930—1932), ko so propadla njegova prizadevanja, da bi domači strokovnjaki preučevali te junaške pesmi med samim ljudstvom, kjer so tedaj še živele, a jih je kljub oživitvi teh pesmi med narodnoosvobodilnim bojem vse manj.

Usoda fonografskih posnetkov iz leta 1912 in 1913, posnetih v Bosni in Hercegovini po naročilu dunajske akademije znanosti, ni bila tako žalostna, kot so to napovedovale moje prve informacije: res so propadli med uličnimi boji na Dunaju leta 1945 izvirniki (valji), toda pravočasno so jih prenesli na kovinske negativne plošče, s katerih bi se pesmi verjetno dale prenesti na fonografski trak. Poleg tega so ohranjeni tudi vsi očetovi zapiski s teh potovanj in besedila nekaterih zapetih pesmi v treh ali celo štirih verzijah.

Žalostnejša je usoda praških fonografskih posnetkov (valjev) s potovanj iz leta 1930—1932 po raznih delih Jugoslavije. Od prvotnega števila 349 valjev, od katerih jih je izginilo v Berlinu leta 1945 med boji 53 poslanih tja, da bi se preučila možnost boljše ohranitve besedila na teh zelo občutljivih parafinskih valjih, jih je poklonilo predsedstvo Češkoslovaške

akademije znanosti 14. decembra 1965 jugoslovanski ambasadi v Pragi le 138. Zlasti po zaslugi M. Bošković-Stulli jih je dobila Jugoslovanska akademija v Zagrebu. Nekaj jih je propadlo pri nekem ognju v nekdanjem Slovanskem ústavu, ki je M. Murku omogočil ta potovanja. Po mojih računih bi utegnili praški valji obsegati kakih 12.215 desetercev, in se je zlasti prof. A. B. Lord zavzemal za objavo tekstov, ki so bili sicer večinoma le odlomki, zlasti pa začetki pesmi, čeprav sva leta 1930 z dvema fonografoma lahko posnela tudi dve daljši nepretrgani pesmi (7 oziroma 8 valjev po približno 40 desetercev). Če se namreč zaradi nejasnega besedila ista plošča preigrava večkrat, se občutljiva površinska plast nenehno obrablja, ne glede na druge škodljive zunanje vplive. Zato sem še vedno upal, da bi bilo mogoče prenesti besedila z valjev na magnetofonski trak, ki bi omogočal, da se besedilo po večkratni ponovitvi vendarle natančno ugotovi.

Najnovejše informacije ravnateljice zagrebškega Instituta za narodnu umjetnost dr. M. Bošković-Stulli so žal pokopale zadnje upe, da bi se dalo besedilo vsaj teh 138 valjev restavrirati. Sodelavci Instituta so namreč v prostorih Odbora za narodni život i običaje Jugoslavske akademije znanosti i umjetnosti presneli besedilo še kolikor toliko ohranjenih 129 valjev na magnetofonski trak, kar je opravil na svojem fonografu Ivan Gerersdorfer. Vendar je bila večina valjev prav slabe kakovosti, ker so valji izrabljeni, poškodovani ali počeni. Besedilo skoraj vseh posnetkov je nerazumljivo z izjemo nekaterih besed, mogoče pa je »spremljati večino melodičnih linij«. Zaradi nerazločnosti posnetkov tudi ni bilo mogoče določiti, v katero izmed (7) škatel spadajo posamezni, le deloma pravilno oštevilčeni posnetki. Sicer so sodelavci Instituta, ki zaslužijo za svoje prizadevanje in nehvaležno delo vso pohvalo, zapisovali te-le podatke: o posnetkih; navajali so podatke s škatel, če so bili čitljivi; zapisovali rezultate opazovanj o posnetkih, navedli, kdo poje (eden ali dva glasova, moški ali ženska), kakšna je glasbena spremljava, koliko posnetkov je na valju, opažanja o tehnični kakovosti posnetka.

Posnetki so spravljani v arhivu Jugoslavske akademije, magnetofonski traki pa v Institutu za narodnu umjetnost. Sicer je Akademija dobila tudi (po članku M. Bošković-Stulli v Nar. umjetnosti 1966, str. 286): 1. fotografije in negative (steklene plošče in filme) s potovanj iz leta 1930-1932 skupaj z zapisniki, ki se nanje nanašajo, 2. Murkove potne zapisnice s teh potovanj; 3. deloma poškodovan fonografski aparat.

V svojem članku (Nar. um. 1963, str. 119) sem opozoril še na to, da obsegajo očetove potne zapisnice 3418 strani, deloma seveda stenografi-ranih in zato težko čitljivih, ki obsegajo poleg besedil snemanih pesmi z različnimi variantami številne podatke o pevcih, s katerimi je oče delal, všteti pevce, katerih ni posnel ne na fotografski ne na fonografski aparat. Zapisnice obsegajo tudi precej drugega etnografskega gradiva, ki ga je oče vsaj deloma uporabil tudi v knjigi: *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike — Putovanja u godinama 1930—1932, I, II, Zagreb 1951*. Za objavo teh zapisnic se je zavzemal svoječasnó tudi A. B. Lord, ki je v prejšnjih letih posnel v raznih delih Jugoslavije, zlasti v Sandžaku, številne

tekste epičnih pesmi z modernim električnim magnetofonskim aparatom, in sicer nekatere, tudi daljše pesmi v celoti, in izdal na podlagi svojihkušenj s srbsko-hrvaško epično pesmijo knjigo *The Singer of Tales*, Cambridge 1960, kjer jih uporablja za primerjavo z epičnimi pesmimi drugih narodov, počenši s Homerjem.

Po informacijah M. Bošković-Stulli pač ni več možnosti, da bi se ugovilo besedilo posnetkov, ki bi omogočilo podrobnejše preučevanje srbsko-hrvaških epičnih, deloma tudi liričnih pesmi, posnetih med dolgoletnimi napornimi in nevarnimi potovanji po »epičnem« območju Jugoslavije po stanju v letu 1930—1932. Potrebna bodo še nadaljnja preučevanja teh pesmi na terenu, dokler te pesmi še živijo med ljudstvom, ki jih ponekod še vedno na novo ustvarja. Saj so pokazale odprave Glasbeno narodopisnega inštituta v Ljubljani, da epična pesem živi ponekod celo v slovenskih obrobni pokrajinah, npr. v Beneški Sloveniji, četudi se je že pisalo, da Slovenci epičnih pesmi ne prepevajo več. Potem bi se lahko tudi izpolnila poslednja očetova želja, naj bi čimprej izdali Veliko zbirko slovenskih narodnih pesmi, pri kateri je toliko let sodeloval.

ZUSAMMENFASSUNG

DAS SCHICKSAL DES LITERARISCHEN NACHLASSES MATIJA MURKOS

In dem eingangs zitiertem Artikel über das Schicksal des literarischen Nachlasses und der Phonogrammaufnahmen serbokroatischer Heldenlieder des am 11. Februar 1952 in Prag verstorbenen Prof. M. Murkos erwähnte ich, dass der laut seinem Testament der National- und Universitätsbibliothek Ljubljana bestimmt Teil des Nachlasses aus der Zeit bis 1920 9146 Schriftstücke enthält, die dort nach Verfassern aufgezählt sind, während die neuere Korrespondenz aus den Jahren 1920—1952 in Prager Literární archiv Národního muzea v Praze laut dem veröffentlichten Katalog nur 5292 Schriftstücke enthält, obzwar sie ursprünglich 10000 Stücke enthalten sollte. Dieses Material sollte die jugoslawische und übrige Slavistik interessieren, da sie sich auf eine Reihe von Slavisten und auch anderen Verfassern aus zahlreichen Staaten verteilt.

Trauriger ist das Schicksal der Phonogrammaufnahmen von serbokroatischen Heldenliedern. Während die in der Wiener Akademie befindlichen Aufnahmen aus den Jahren 1912/13 aus Bosnien und der Herzegowina zwar nicht in den Kriegswirren vernichteten Originalwalzen, sondern wenigstens auf Metallplatten (Negative) erhalten ist (samt den dazu gehörigen Aufzeichnungen), sind von den aus den Jahren 1930—1932 aus verschiedenen jugoslawischen Gegenden stammenden ursprünglich 349 Walzen von dem Nachfolger des Slavischen Instituts Prag im Jahre 1956 der Jugoslawischen Akademie der Wissenschaften und Kunst in Zagreb nur 138 übergeben worden, während der Rest schon früher aus verschiedenen Anlässen verloren ging oder vernichtet wurde. Eine genauere Durchsicht der verbliebenen auf Tonband in Zagreb übertragenen Walzen zeigte leider, dass auch die restlichen Walzen beziehungsweise ihre Texte nicht mehr verständlich sind. Es sollten also die im jugoslawischen »epischen Gebiet« noch lebenden Volkslieder rechtzeitig auf Tonband aufgenommen werden. Prof. A. B. Lord schlägt die Ausgabe der erhaltenen Reisetagebücher M. Murkos vor, die auch (auf 3418 S.) viel ethnographisches Material enthalten, leider aber schwer leserlich sind.